

Ved Fremlæggelsen af Skriftet:
„Kjøkkenmøddinger,
eine gedrängte Darstellung dieser Monumente sehr alter
Kulturstadien.»
af
Japetus Steenstrup.
(Meddelt i Mødet den 3. December 1886.)

I.

Indledende. Skriftets Tilblivelse.

At jeg først i Aarets sidste Maaned formaaer at fremlægge i det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab et lille, allerede i For-sommeren færdigtrykt Skrift om «Kjøkkenmøddinger», kan med Rette synes Medlemmerne af dette besynderligt, da netop Skriftets Emne i særligste Forstand kan siges at høre ind under Selskabet. Under dettes Auspicier er det jo baade fra Begyndelsen af fremvoxet og senere blevet behandlet, nu et fuldt Kvart-Aarhundrede igjennem, ligesom ogsaa de med Emnet i nøjeste Forbindelse staaende Undersøgelser over Danmarks Skovvegetationer i sin Tid — allerede for mere end et halvt Aar-hundrede siden — fremkaldtes ved Selskabet. Men til en saa sen Fremlæggelse var der desværre bydende Grunde i personlige Forhold, i langvarige Følger af en ondartet Sygdom, hvoraf jeg tidlig i Vaaren blev angrebet. Mine endnu ikke fuldstændig gjen-vundne Kræfter ville imidlertid, foruden den allerede nævnte Forsinkelse af Skriftets Fremlæggelse — og «Fremlæggelse» er jo her, ifølge Skriftets nylig berørte Forhold til Selskabet ens-

 En fortløbende Række af meget smaa Tal i Texten henviser til Tillægs-Oplysninger ved Slutningen af Afhandlingen eller dennes Afsnit.

betydende med Redegjørelse for dets Indhold¹⁾ — sandsynligvis endnu blive Aarsag til en anden af lignende Art.

Jeg ønskede nemlig gjerne ved denne Lejlighed tillige at kunne, selv om det kun blev i allerstørste Korthed, meddele nogle af de Undersøgelser, som jeg siden Skriftets Udgivelse har foretaget i den frie Natur i Løbet af Sommeren og Efteraaret, og som paa flere Maader have oplyst og yderligere bekræftet de Resultater, der bleve fremsatte i Skriftet ved dets Affattelse for nu tre Aar siden. Men jeg vil maaske ikke naa saa vidt.

Saaledes som Skriftet i dets hele Text foreligger, vil det nemlig ses at være et ligefremt Optryk af den Fremstilling af Emnet, som jeg efter Opfordring af Redaktionen for «Ersch und Grubers *Allgemeine Encyclopædie der Wissenschaften und Künste, in alphabetischer Folge von genannten Schriftstellern bearbeitet*», forfattede til denne i 1883 og som ogsaa udkom i Encyclopædiens: zweite Section H—N, XXXIV Theil, 4to, Leipzig 1884. Af de enkelte Afhandlinger i dette store Samleværk for Original-Fremstillinger giver man desværre ingen Særtryk, og til saadanne vilde det dog her i mange Tilfælde have været hensigtsmæssigt at kunne henvise Læseren, eftersom den nævnte Encyclopædie ifølge sit næsten ubegrænsede Omfang og sine allerede talrige Bind kun findes i store Bibliotheker. Heraf kommer da som en Selvfølge, at dette ansete Samleværk i Nutiden ikke blot bliver mindre benyttet af de noget yngre Generationer af Natur- og Old-kyndige, men endog synes at være en stor Del af dem aldeles ubekjendt, hvilket man efter min Afhandlings Optrykning fra flere Sider har meddelt mig og har vedkjendt sig.

¹⁾ Til Mødet den 3. Decbr. 1886 var min Meddelelse derfor ogsaa anmeldt saaledes: Professor emer. Dr. Japetus Steenstrup vil fremlægge sit i Aar udgivne Skrift: «Kjøkkenmøddinger, *eine gedrängte Darstellung dieser Monumente sehr alter Kulturstadien*» og til Fremlæggelsen knytte Redegjørelsen for enkelte Led af Skriftets Indhold og Oplysninger til fremkomne Udtalelser om dette.»

Derfor ønskede jeg saasnart min Ret dertil var utvivlsom, at udgive et Optryk af dette Arbeide, men dog tillige at udstyre det med enkelte Tavler, som da naturligvis maatte ledsages med særlige Textforklaringer. I korte og bestemte Udtryk skulde disse gjøre Rede for og nærmere oplyse de Resultater, paa hvilke Texten beraabte sig og som billedlig vare fremstillede paa Tavlerne, ligemeget om de vare udledte af Undersøgelser over Kjøkkenmøddingerne eller af jevnside med disse gaende Undersøgelser af vore Tørvemoser (navnlig Skovmoserne), Mergel- og Tegllers-Lagene, samt andre yngre samtidige Dannelser ved Bredderne af vore Indvande, være sig indsluttede eller med naturlige Afløb.

Fire saadanne Tavler ledsage nu Optrykket.

Den første af disse gjengiver Billeder af Kjøkkenmøddingerne ved Havelse og Sølager, for at anskueliggjøre disse Fortidsmonumenters almindelige Udseende, deres Beliggenhed i Forhold til Omgivelserne og Gjennemsnittet af deres ved Menneskehaand opdyngede Masser af Affaldet fra Maaltiderne og fra disses Tilberedelse.

Den anden fremstiller den systematiske Behandling, som de talrige Fugleknokler i Kjøkkenmøddingerne have været underkastede af et stedse tilstedeværende Rovdyr, en Tamhund, samt den meget nøje Forbindelse, der er imellem denne gennemgaaende Behandling og Udviklingsgangen i hele Fugleskelettet samt i de enkelte Knokler af dette.

Den tredje gjengiver Billedet af den ligeledes aldeles systematiske Behandling, som Pattedyrknoklerne i Dyngerne have været underkastede; samt fremhæver ved en egen Længdestregning i Modsætning hertil, hvilke Knokler eller Dele af Knokler der forefindes i en ved Menneskehaand sønderslagen eller spaltet Tilstand, fordi Mennesket saa ufortrødent har søgt Marven i dem.

Den fjerde Tavle endelig fremstiller Gjennemsnit af to Skovmosers Tørvelag til Oplysning af den Tidsfølge, der

aabenbarer sig i Landets tidligere Skovvegetationer, og derved tjene til fra flere Sider, baade direkte og indirekte, at oplyse de Naturforhold, hvorunder det Folkefærd levede, fra hvilket Kjøkkenmøddingerne hidrøre.

Det er med Forsæt at alle fire Tavler kun optage Figurer, der ere publicerede i mine tidligere Afhandlinger om Kjøkkenmøddingerne eller Tørvemoserne. De korte særlige Texter, der ledsage dem, indeholde imidlertid ogsaa enkelte Data fra noget senere Meddelelser og Undersøgelser, og om disse skal der til Slutning blive tilføjet nogle nærmere Oplysninger.

Kun saa meget med Hensyn til det Tillægs-Udstyr, der til nærmere Belysning af Texten blev medgivet den fra «Allgemeine Encyclopædie» iøvrigt ligefrem optrykte Afhandling!

II.

Gangen i det fremlagte Skrift. — Bestemmelse af Kjøkkenmøddingernes Ælde. Denne ikke mulig alene efter Dyngedannernes Kultur, men maa væsenlig støtte sig til de kjendte Episoder i Naturens egen Historie. —

Hvad forstod man ved ældre og yngre Stenalder? eller ved palæolithisk og neolithisk Tid?

Jeg gaar altsaa her strax over til kortelig at omtale den i Skriftet givne Skildring af de Mindesmærker fra tidligere Kulturtilstande, som den største Del af den dannede Verden i Nutiden benævner med det i Danmark gængse Udtryk for dem, Kjøkkenmøddinger.

At en Skildring af disse maatte tage sit Udgangspunkt fra en sammentrængt monografisk Skitse af de bekjendte Kjøkkenmøddinger fra Danmarks Stenalder, var naturligt. I Korthed karakteriseres disses almindelige Udseende, deres Beliggenhed ved Landets nuværende eller tidligere Kystlinier, deres meget ulige Højde over Havets eller Fjordens Overflade, deres Størrelse og Udstrækning, deres Opbygning og Sammensætning af Bestanddele, der vel viste sig meget forskjelligartede, men dog

kom overens med hinanden deri, at de alle vare Rester af daglige Maaltider fra meget fjerntliggende Tidsrum (Knokler af de spiste Pattedyr, Fugle og Fisk; Skaller af de nydte Muslinger og Snegle, m. m.) eller af slige Fødemidlers Tilberedelse paa selve Stedet (Trækul, Aske, Skaar af Lerkar, Arnesteder o. s. v.), eller udgjordes af mangehaande Redskaber og Brudstykker af disse, som havde været tagne i Brug under de meget forskjellige Virksomheder, om hvilke disse Ophobninger bære Vidne.

Umiddelbart efter Fremstillingen af disse store Opdyngningers forskelligartede Indhold, skildres da det særlige Lys, som just deres betydelige Indhold af Fødemiddel-Rester spreder over Dyngedannernes daglige Levevis, saa længe de dvælede paa disse Steder; over de Naturforhold, der omgave dem og hvori de færdedes; over Tiden, da disse Mennesker omtrent have levet og fra hvilken altsaa disse Oldtidsminder maatte antages at hidrøre. Alt dette bliver fremstillet paa samme Vis, som det tidligere med forskellige Mellemrum er skeet indenfor dette Selskab, dels i enkelte udførligere Meddelelser til dette, dels i Oversigtsform. Hovedresultaterne gives navnlig saaledes, som disse i deres Helhed rekapituleredes her i 1874. I Mødet den 13. Marts 1874 aflagde jeg nemlig den Gang for Selskabet en udførligere Redegjørelse for, hvorvidt vore Kundskaber om Kjøkkenmøddingernes Indhold og Natur vare blevne forøgede eller ændrede ved den fortsatte og mere omhyggelige¹⁾ Udgravning og Undersøgelse af den ret anseelige Kjøkkenmødding ved Sølager, som i 1873 havde fundet Sted, og til hvis Udførelse Videnskabernes Selskab, paa Professor

---

¹⁾ Denne Betegnelse er her tilføjet med særligt Hensyn til Udgravningerne i 1869, der ganske vist udførtes med Bistand af særdeles gode og kyndige Kræfter, men maatte ske i den korteste Tid og med det Hovedøjemed, at kunne vise Medlemmerne af den da forsamlede internationale archæologiske Kongres i Kjøbenhavn Bygningen af en Kjøkkenmødding.¹

Worsaae's og min Henstilling, havde bevilget Omkostningerne (sammenlign K. D. V. S. O. for 1872, S. (42—43) og (45)).¹

Ved denne Redegjørelse undlod jeg selvfølgelig ikke at betone saadanne enkelte nye Bidrag, som ved fortsat Udgravning vare komne for Lyset og som særlig kunde tjene til at udjævne eller i alt Fald opklare den skarpe Modsætning, hvori — ligesom paa een Gang — Professor Worsaae's og mine Anskuelser vare komne til hinanden med Hensyn til det ganske vist efter begges Mening meget fjerntliggende Tidsrum, fra hvilket de store Ophobninger egentlig hidrørte. Der herskede Enighed mellem os om, at en Anskuelse om disse Mindesmærkers Ælde naturligen, om ikke først og fremmest, kunde begrundes paa den Kulturgrad, der afspejlede sig i Dyngedannernes Efterladenskaber af al Art i selve Dyngerne. Men i min Medarbejders og Vens og mine Øjne maatte Billedet af den heri røbede Kulturtilstand nødvendiggen antage to højst ulige Skikkelser, saasnart det viste sig, at vi gav to stik modsatte Tydninger af de i Dyngerne efterladte «Redskaber» og «Vaaben» m. m.; thi deraf maatte jo naturligvis igjen følge to meget forskellige Meninger om deres Brug og Anvendelse, og dermed atter om den Grad af Hensigtsmæssighed, Dyngedannerne havde forstaaet at give hver af dem til sit Brug o. s. fr.

I selve «Redskabernes», «Vaabnenes» forskellige Former vilde i alt Fald een Side af disses Kulturtilstand være udtalt. Til at bedømme denne nogenlunde rigtig, hører der et vist, baade fra Livet og Literaturen indvundet Bekjendtskab med lignende eller ligeartede «Redskabers», «Vaabens» o. s. v. naturlige Brug, og, saafremt særlige Tegn paa Anvendelsen eller Spor af denne maatte findes paa selve «Redskabet», da tillige med den i saadanne Tilfælde bestemt paaviselige og faktiske Anvendelsesmaade af dem.

Men der er ogsaa en anden, meget væsentlig Side af Dyngedannernes Udviklingstrin og Kultur, der røber

sig i «Redskaberne», «Vaabnene» o. s. v., den Kløgt nemlig og Øvelse, eller Sum af tekniske Færdigheder, som Brugerne have lagt for Dagen ved de forskjellige «Redskabers» Forfærdigelse, saavel ved Valget af Materialet til dem, som ved Graderne i dettes Beherskelse. Til at bedømme denne Side nogenlunde rigtigen, hører der ganske vist ogsaa en fra Livet og Literaturen indvunden Forstaaelse af de forskjelligartede Materialers Tilvejebringelse og Bearbejdelse, Kundskaber, der, som Erfaringen viser, i Almindelighed have ligget de fleste Dyrkere af den præhistoriske Archæologi noget fjernere, end tilbørligt var. Derfor, som det længere hen vil sees, have de ikke sjældent vildledet sig selv og andre, og mange af deres Bedømmelser have derfor heller ikke kunnet undgaa at synde groveligen baade imod Videnskaben og imod de ældste Kulturers Folk.

Hvilke Vanskeligheder end Spørgsmaal af ovennævnte Art og disses naturligste Besvarelser kunne og ville føre med sig, bør det imidlertid stedse staa som utvivlsomt, at man i det mindste maatte kunne naae et godt Stykke fremad paa Veien til en rigtig Erkjendelse af de forskjellige Sider af enhver gammel og hidtil ukjendt Kultur, naar man ufortrødent fortsætter nøjagtige Undersøgelser over dens Efterladenskaber og skærper sine lagttagelser paa disse, samt ideligt paa ethvert Punkt, hvor Stof og Form gjør en Sammenligning med andre Forhold nødvendig, ikke lader forudfattede Meninger, men kun sundt Omdømme («bon sens», «common sense») være vejledende og raadende.

Det var derfor ogsaa vor Overbevisning, at man paa en saadan Maade efterhaanden maatte kunne nærme sig til en i større eller mindre Grad tilfredsstillende Opfattelse af det Kulturstandpunkt, hvorpaa Dyngedannerne i Virkeligheden havde staaet — naturligvis ikke i alle Retninger, men dog i alle de Retninger, hvori Dyngernes Efterladenskaber gav os tilstrækkelige Elementer til Bedømmelsen.

Forudsat, at vi paa denne Vei naaede til en fra de fleste

Sider godkjendt sikker Opfattelse af Dyngedannernes Kulturstadium og hele Levevis, maatte det altid være underforstaaet, at vi derved kun havde gjort det første og nødvendigste Skridt fremad imod det Maal, der var sat os: den omtrentlige Bestemmelse af det Tidsrum, hvori Mennesker paa disse Udviklingstrin levede her, og hvori Dyngerne ophobedes. Andre væsentlige Skridt stode tilbage, først og fremmest dette, at faae den vundne Erkjendelse af disse Menneskers Kultur og Levevis omsat til en nogenlunde brugbar Maalestok for Tidsafstanden, og navnlig baade for den Afstand i Tid, der maatte være mellem dem og os, og for den, der fjernede dem og Mennesker i andre præhistoriske Kulturtilstande fra hinanden indbyrdes.

Disse store Skridt maatte gjøres ad Veje, der føre stærkt ud til Siden, og det baade ud i Rummet og ud i Tiden.

Det er disse udenfor Kjøkkenmøddingernes egne Regioner liggende Veje til Tidsbestemmelsen, vi nu et Øjeblik maa følge.

I flere Aar havde de tre oprindelige Undersøgere af Kjøkkenmøddingerne, der tillige i Forening vare Opstillerne af denne Kategorie af Oldtidsminder (Forchhammer, Steenstrup, Worsaae) i deres fælles — det vil sige: paa den af dem dannede Komité's Vegne — til Selskabet givne Meddelelser og Beretninger stedse omtalt Dyngerne som Minder fra Landets kjendte Stenalderkultur, fra den nemlig, der aabenbarede sig i dets store, saakaldte megalithiske Gravbygninger fra Stenalderen («Stenkamre» eller «Jættestuer», «Stendysser» og «Stenkister»). Senere — 1859 — opstod for det ene af Komitéens Medlemmer (Worsaae), og som det synes meget pludseligen, en hel anden Forestilling om Forholdene, og i alt Fald meget uventet for Komitéens to andre Medlemmer blev en saadan løselig fremsat i Selskabets Møder i Marts og November 1859, men videre udviklet i Mødet den 25. Januar 1861.

Efter Prof. Worsaae's nye Opfattelse skulde, som bekendt, disse to Klasser af Mindesmærker hidrøre fra to egentlig himmelvidt forskellige Kulturtilstande, og imellem dem vilde der i Tid ligge en uhyre lang Afstand, et overordenligt langt Tidsrum. Efter W.'s Fremstilling (Vid. Selsk. Overs., 1861, S. 292—93), der sætter Kjøkkenmøddingerne som Led i den især fra Vesteuropa kjendte, først af Sir John Lubbock benævnte palæolithiske eller ældre Stenalder, blev Tidsmellemrummet — naar man følger de Geologer, som særlig have arbejdet paa at belyse Jordoverfladens yngste Dannelser — et saa langt Spand af Tid, at det, for at kunne udmaales, behøvede en Maalestok af mindst Titusinder af Aar. Selv efter vor Kollegas seneste Udtalelser herom — f. Ex. ved den internationale archæologiske Kongres i Stockholm 1874¹⁾, hvor Kjøkkenmøddingerne sattes ned imod den palæolithiske Tids Afslutning, eller henimod Gryningen af en nyere Tid, den neolithiske — kunde den gissede Afstand mellem de to, som meget forskellige antagne Kulturer endnu kun udmaales med Aartusinder som Maalestok.

Selv i dens senere Formel skyder Opfattelsen af vore Kjøkkenmøddinger, som tilhørende en hel anden Kultur og en hel anden Tid end de store Stengraves, samt gaaende sit Aartusinde eller sine Aartusinder forud for disse, det allerede meget lange Tidsrum, hvori Danmark og dermed hele Norden har været beboet af Mennesker, langt længere tilbage i Tiden, end tidligere har været antaget eller blot formodet. Men ikke nok dermed! Hvad der for vore videnskabelige Studiers sikre Gang var vigtigere: denne Opfattelse forrykkede mange af de relative Tidsforhold, som det var lykkedes en ædruelig, haade majsommelig og langvarig komparativ Forskning at udrede i

¹⁾ Jfr. Worsaae's Bemærkninger med Hensyn til afd. Baron Kurck's vigtige Iagttagelser, som kun tillade een Stenalder for Danmark-Sverrigs Vedkommende. Congr. intern. à Stockh. Compt. Tom. I. p. 142—44, 146.

forskjellige Retninger. Saaledes dels den omtrentlige Samtidighed mellem disse Nordens tidligste Beboere og visse Perioder og Episoder i den nordiske Naturs egen Udviklingsgang; dels et lignende Forhold mellem Europas tidligere Befolkninger indbyrdes, og dels mellem disse sidstnævnte og visse gjennemgribende Ændringer i Europas Naturforhold, ikke mindst i deres Samtidighed med længst forsvundne Medskabninger.

Disse Forrykninger skete vistnok tildels ubevidst, saavel for den første Fremstiller af den paastaaede store Tidsafstand imellem Gravkamrenes Byggere og vore Dyngedannere, som ogsaa for den større Del af dennes senere Meningsfæller. Men for enhver, der saa noget dybere ind i den Sammenhæng, der var imellem de forskjellige Forhold, som den nye Opfattelse berørte, maatte denne utvivlsomt staa som et i høj Grad vildledende Skridt paa disse vanskelige Studiers Veje, der ikke kunde andet end hæmme en rolig og sindig Udvikling af den nordiske Oldtids-Videnskab og af Archæologien i Almindelighed. En Modstand rejste sig derfor strax imod den¹⁾, og at denne fremdeles har maattet holde sig imod den, er just begrundet i disse dens beklagelige Følger for Videnskabens besindige Fremskriden.

Om nu end nemlig den hele Opfattelse, som det synes, fra første Færd af væsenlig fremkaldtes ved Misforstaaelse eller ved ufuldstændigt Bekjendtskab med Forhold, som maaske ikke ligefrem laa indenfor den egentlige Archæologis Omraade; men nok derimod indenfor den præhistoriske Archæologis, saasart denne nemlig giver sig Mine af at være virkelig «Videnskab» — om end kun en begyndende — saa byggede Opfattelsen sig imidlertid højere og højere op ved vilkaarlig Afbenyttelse af vel kjendte Fakta, hvis virkelige Betydning man enten ikke saa, eller hovmodig oversaa, medens

¹⁾ Smlgn. Steenstrup. Vid. Selsk. Overs. 1859. S. 171—91. 1861. S. 305—76.

man samtidig paa en besynderlig Maade ringeagtede en videnskabelig Methode i Spørgsmaalets hele Behandling.

For blot nogenlunde at forstaa den indgribende Betydning, man fra forskellige Sider af Videnskaben maatte tillægge selve Stridsspørgsmaalet om een eller to Stenaldrer i Norden, altsaa om et i Aartusinder eller endnu længere gabende Tidssvælg imellem dem, hvis de vare to o. s. v., maa følgende korte Sætninger om den i Videnskaben gængse Opfattelse af et palæolithisk og et neolithisk Tidsrum staa klare for Bevidstheden. Nu er en Fremhævelse af dem bleven saa meget mere nødvendig, som man i de sidste 25 Aar ikke alene i de mere naturhistoriske Retninger, men i almindelig archæologiske, anthropologiske og selv i lingvistiske Forskninger har følt en sær Trang til at drage sig Kjøkkenmødding-Debatterne til Fordel og at bygge videre paa den højst usikre Grundvold af en dobbelt Stenalder — med rummelig Mellemtid — som skulde have hersket ikke blot i Danmark men i Norden i Almindelighed.

Medens den palæolithiske Tidsperiode i Vest-Europa var *a)* fra den geologiske Side væsenlig betegnet ved at omfatte de store Gruslagsdannelser i Syd-Englands og Frankrigs Floddale — den saakaldte Flod-Drift, «*Riverdrift*» — og *β)* fra den palæontologiske eller faunistiske Side ved de rigtignok mange, men spredte og usammenhængende Levninger, der fandtes hist og her i disse Gruslag af store, nu uddøde Pattedyr, navnlig Hovdyr, som Mammuth og Næsehjørn, store Oxe-Arter og visse uddøde Rovdyr: Hyæner, Løver m. fl., karakteriseredes den *γ)* fra den archæologiske Side ved Gruslagenes Indhold, hist og her endog i forbausende Antal, af Flintstykker, der i bestemt Form og med et bestemt Formaal for Øje vare tildannede ved Menneskehaand.

Disse Flinte — ligegyldigt om man kalder dem «Redskaber» eller «Vaaben» — aflagde altsaa utvetydige Vidnesbyrd om Menneskets Tilværelse inden den Tid, da de indlejredes paa den Plads, som de nu indtage i Flod-Driftens Grus. Et Vidnesbyrd af samme Art afgive de i Gruset indlejrede Levninger af de nævnte store uddøde Dyr, for disses eget Vedkommende. Men af Flintenes, Flintredskabernes, Flintvaabnernes Forekomst i samme Gruslag som Dyrelevningerne, ja selv af deres Forekomst ved Siden af hinanden paa samme Sted i Gruslagene, kan der ikke drages nogen tilfredsstillende Slutning om sikker Samtidighed imellem de Dyr, hvis Levninger findes i Gruset, og de Mennesker, der have brugt Flintredskaberne. Der kan i det højeste deraf kun drages den Slutning, at begge Slags Indhold kunne være nedlagte samtidigt enten i Gruset eller med dette. Dette sidste er vist Tilfældet paa sine Steder; men paa andre turde det være utvivlsomt, at de ere komne paa ulige Tider og paa ulige Maader, og at navnlig Redskaberne ere komne senere.

Men i Vest-Europa træder den palæolithiske Tidsperiode op med endnu et andet Præg. I et stort Antal af Englands, Belgiens, Frankrigs saakaldte Knokkelhuler findes der nemlig et Hulefyld, der geognostisk og, ved den Maade, hvorpaa Fyldet i Reglen er indkommet i Hulerne, tillige geologisk er meget forskjelligt fra Flod-Driftens Grus- og Sandlag, men alligevel, ligesom disse, baade indeholder spredte og usammenhængende Levninger (Knokler og Tænder) af de samme uddøde store Hovdyr og Rovdyr, og med dem tillige et Antal, ofte endog et rigeligt Antal af Flintstykker, der utvivlsomt ere tildannede af Menneskehaand.

Skjøndt man heller ikke her alene af den Omstændighed, at slige «Redskaber» findes sammen med Knoklerne af de nævnte uddøde Hovdyr m. m., paa naturlig Maade kan uddrage nogen berettiget Slutning om disse Dyrs og Menneskets Samtidighed,

bliver denne dog meget ofte, uden nærmere Begrundelse, antaget at have fundet Sted, og tankeløs bliver den atter gjentaget Snese af Gange, saa at den, skjøndt tvivlsom, oftest lyder som en aldeles sikker bevist Sætning. Det er jo imidlertid kun, hvor Sammenforekomsten findes forenet med saadanne særlige Biomstændigheder, der paa bestemt Maade røbe som det sandsynlige, at Mennesket har stødt sammen med Dyrene i deres levende Live, eller Dyrene med Mennesket i dettes, at der kan med Rette blive Tale om en Samtidighed imellem begge, dog endnu kun om en sandsynlig, ikke om en bevist.

Væsenlig paa Grund af Sammenforekomsten af hine store forsvundne Dyrs Knokler og Tænder med Flintredskaberne har man imidlertid tillige udstrakt Slutningen ogsaa til en omtrentlig Samtidighed mellem Driftslagernes Afsættelse eller Dannelse og Hulefyldets Indbringelse. I alt Fald har man ment, at disse to Led af det palæolithiske Tidsrum ikke have været fjerntliggende fra hinanden.

Ved denne Tidsbestemmelse vil det nok skjønnes, at man har seet noget bort fra de to Dannelsers geologiske Forhold, der jo ikke stemte overens, og tillige noget bort fra de archæologiske Forhold, forsaavidt nemlig, som Hulernes Flintredskaber ere formforskjellige fra Driftlagernes og kun undtagelsesvis stemme med disse. Dog skulle Flintene fra begge Forekomster, efter den almindelig brugte Betegnelse af dem, — der dog, hvad siden skal omtales, kun lidet modsvarer Virkeligheden, — deri stemme overens, at de røbe en hos Datidens Mennesker kun saare ringe uddannet Kundskab til Flintens Bearbejdelse. «Redskaberne» eller «Vaabnene» betegnes nemlig som i Formen raa og slet bearbejdede; de kaldes endog jevnlig «uhyre raa» eller lignende.

Endnu en tredie Skikkelse, hvori den saakaldte palæolithiske Stenalder optræder i Mellemeuropa, møder os i store Grupper af Sydfrankrigs, Belgiens, Sydtysklands og

Schweiz's Knokkelhuler, naar disse Huler ikke indeholde hine store, til en forudgaaende Dyreverden fornemlig hørende Hovdyr, men derimod fortrinsvis Hovdyr, der nok for Aartusinder siden ere uddøde i disse Lande, Rensdyret, Vildhesten f. Ex., men som nu leve i andre og fjerne Egne med et meget raaere Klima, f. Ex. Renen paa Skandinaviens Bjerge, i det høje Nordamerika og Siberien, Steppehesten paa de asiatiske Stepper og Højsletter. Men Levningerne af disse Dyr ligge ikke mere saa spredte og enkelte; derimod danne de hele Ophobninger i Hulerne eller i Klippevæghvælvingerne og ved den Behandling, de have været underkastede, vise de sig tydeligen som Rester af Maaltider, holdte paa Stedet og gennem en lang Tid; Levninger af Dyr altsaa, der aabenbart ere indslæbte successivt ved Mennesker, og ved Mennesker, der oftere have haft et længere Ophold paa disse Steder. Langt fyldigere og mere urokkelige end i de to foregaaende Former af de palæolithiske Forekomster foreligge her altsaa Vidnesbyrdene om en Samtidighed imellem en tidlig Befolkning og en tidlig — fra disse Egne i det mindste — forsvunden Dyreverden, og i det store Antal af bearbejdede Flint- og Benredskaber, som findes sammen med dem, er der givet i det mindste eet Hjælpemiddel mere til, fra archæologisk Side, at bedømme det Udviklingstrin, hvorpaa disse Huleboere stode. Da Flintredskaberne, baade hvad Formen og Bearbejdelsen angaar, stemme ret vel overens med dem fra Hulerne af den foregaaende Kategori, betegnes de ganske almindeligen ligesom disse, som raat og ubehjælpsomt tilhuggede og tildannede, medens de samme Huleboeres Forstand paa at behandle Dyrenes Ben og Horn til allehaande Brug og at smykke disse med mangehaande Figurer, endog af den levende Naturs Frembringelser, med Rette stærkt fremhæves.

Naar nu ogsaa denne Kategori af Hulerne, ifølge deres Indhold af de ikke længere i disse Lande levende Dyreformer,

som ovenfor nævnt, regnes ind under den palæolithiske store Tidsperiode, vil man igjen her faa Syn for, hvor meget af de oprindelige Træk i Begrebet palæolithisk man yderligere har givet Afkald paa. Af de tre Karakter-Betegnelser, der oprindelig i lige Grad vare gjorte gjældende for det første Led af det palæolithiske, Floddriftens Grus- og Sandlag med deres Mammuther og Næsehorn og deres ejendommelige Stenredskaber («*St. Acheul*»- og «*Howne*»-Øxerne f. Ex.), er jo for det første Overensstemmelse i geologiske Forhold bleven helt opgiven, thi her var væsenlig Sammenlejringen sket alene ved Menneskevirksomhed; Overensstemmelse i det zoologiske eller i de faunistiske Forhold ligesaa; kun i det tredie Forhold, det archæologiske, var der bleven en Lighed tilbage, vel ikke med det første Leds, men med det mellemstes, thi Stenredskabernes almindelige Form og Udseende gjentog sig i det hele og store i begge disse, medens de ikke lidet afvege fra det førstes. Kun deri betegnedes Flintene fra alle de tre Led som væsenlig overensstemmende, at der maatte tillægges dem alle Karakteren af at være raat bearbejdede og røbe Ubehjælpssomhed i Flintens Tildannelse.

Dette maa man altsaa stadig have for Øje ved alle Sammenligninger med Forholdene i den saakaldte palæolithiske Stenalder, at denne i Virkeligheden snart har eet Udseende, snart et andet og snart et tredie, eftersom man enten har bygget paa en Karakter alene og set bort fra de andre, eller paa disse og set bort fra den første o. s. v., og heri endog, som det synes, kun har ladet et vist Skjøn eller Forgødtbefindende være det ledende eller raadende.

Dengang Professor Worsaae, for nu mere end et Kvart-Seculum siden stillede vore Kjøkkenmøddinger ind i den «ældre Stenalder» som et senere Led af et palæolithisk Tidsrum, var

det netop hine tre Kategorier indenfor dette, der kunde have for Øje. Da nu Kjøkkenmøddingerne fra alle Sider vare erkjendte som opdyngede ved Menneskehaand, og da den Pattedyr-Fauna, der havde leveret den rigelige Stok af Næringsdyr, og hvis Knokler findes i disse Affaldsdynger, ikke indeholdt Spor af Rensdyrets og Vildhestens Fauna og heller ikke med Rette kunde i Karakteren sammenlignes med denne og endnu mindre med Gruslagenes Mammuths og Næsehorns aldeles uddøde Fauna, blev det sammenbindende mellem dem naturligvis ikke her at søge i geologiske eller faunistiske Fællesforhold, der jo alle manglede.

Det var vel saa, at jeg allerede dengang i vore Fællesberetninger havde omtalt flere i Kjøkkenmøddinger fundne Levninger af Pattedyr, som, skjøndt levende i hin Tid her i Landet, ikke længere levede her, f. Ex. Kjæmpeoxen, Bæveren, Lossen; men disse Former danne naturlige Led af Landets og Skandinavien nuværende Fauna og ere næppe forsvundne af denne uden ved Menneskefølgelse, altsaa kun udryddede, ikke uddøde.

Det eneste Fællesskab, Kjøkkenmøddingernes Indhold altsaa kunde frembyde eller frembød som et Sammenknytningsled til det palæolithiske Tidsrum, indskrænkedes i Grunden til det archæologiske, det Slægtskabsforhold nemlig, som man mente at se mellem Kjøkkenmøddingernes Flintredskaber og de rent palæolithiske. Herpaa var det ogsaa, at Worsaae selv, baade den Gang og senere, lagde Hovedvægten, man kunde næsten uden Overdrivelse sige: lagde hele Vægten¹⁾. Jeg vil her strax tilføje, at det var netop ogsaa

¹⁾ Thi om endogsaa senere Mangelen af Husdyrhold, navnlig af egentlige Næringsdyr, anførtes som et formentligt Særpræg overfor den hos Gravbyggerne formodede Besiddelse af saadanne Dyr, saa blev der dog fra denne Side ikke strax søgt nogen væsenlig Styrke for Kjøkkenmøddingernes Henførelse til den ældre Stenalder, hvorfra de jo i øvrigt vilde udelukkes ved deres store Hundehold. En egenlig Tamhund frakjendte man jo ganske almindelig alle den ældre Stenalderes Folk — og saa gjør man det nok endnu, aldeles taktfast.

paa de archæologiske Fællestræk, at de senere skandinaviske Tilhængere og Forfægtere af den Opfattelse, at Kjøkkenmøddingerne aldeles ikke tilhøre den samme Kulturtid, hvori de store Gravbygninger ere blevne opførte, ikke alene i Hovedsagen støttede, men endnu den Dag idag af al Kraft støtte deres Paastande.

Selv i deres nyeste Udtalelser — ogsaa i dem, der angaa mit nu her for Selskabet fremlagte Skrift eller ere endnu senere — viser det sig jo saaledes, at Tilhængerne af Tvedelingen af vor nordiske Stenalder i en saa kaldt palæolithisk eller ældre og en neolithisk eller yngre, de med Rette meget ansete Archæologer, Rigsantikvaren Dr. Hans Hildebrand i Stockholm, Dr. Oscar Montelius sammesteds og Dr. Ingvald Undset i Kristiania, Mænd, paa hvis videnskabelige Forskninger jeg i saa mange Henseender sætter særdeles høj Pris, i en ikke ringere Grad end selve afdøde Prof. Worsaae og hans Opfattelses ivrige Forfægter ved vort oldnordiske Museum, Inspector Dr. Sophus Müller, ere utilbøjelige til at erkjende nogen egenlig Lighed mellem Kjøkkenmøddingernes talrige Former af Flintredskaber og de ligeledes i stor Formrigdom fra Stenalderens Gravmindesmærker os velbekjendte Flintredskaber og Flintvaaben. Derimod finde de og fremhæve de flere, formentlige Ligheder med de fra palæolithisk Tid kjendte Former.

Inden vi tage disse os meget paafaldende, men ofte fremsatte Opfattelser i nærmere Betragtning, bliver det nødvendigt at bede Læserne tage sig vare for et Par gængse Uklarheder, der ret jævnlige forekomme i flere Archæologers Omtale af vore Oldsager og som hos mange, især i Udlandet, have fremkaldt falske Forestillinger om de i vore store Stenaldersgrave som «Gravgods» nedlagte Vaaben og Redskaber af Flint. Disse henregnes jo samtligen til de saakaldte velforarbejdede Redskaber og Vaaben og betragtes som Repræsentanter for den

neolithiske Stenalder, den, hvilken man efter Udlandets Exempel har givet det misledende Navn: den «slebne», «*l'âge du Silex poli*» eller «*l'âge de la pierre polie*». Men ved den altfor hyppige Brug af Betegnelsen «slebne» for disse Stensager, forglemte, som det synes, vore egne Archæologer ofte selv meget vigtige Forhold, og, hvad endnu var værre, forførte Tilhørere og Læsere til at forglemme dem.

Gravmindesmærkernes Vaaben, der efter deres Form bære Navn af Spyd- og Landseblade, Harpun- og Pilespidser, Dolke eller Stødknive o. l., forekomme nemlig ikkun i «hugget» eller «tilslaget» Skikkelse, aldrig i sleben Tilstand.

Det samme er Tilfældet med den ene store Gruppe af Gravenes Redskaber; heller ikke de forekomme uden som «hugne», baade paa deres Overflade og langs Randene og deres uegentlig saakaldte «Ægge», nemlig «Knivflækkerne» («Langflækkerne»), «Skraberne» af al Art («Flække»-, «Skive»-, «Skeskrabere», «Rundskrabere», de flere Arter af «Halvmaaner» m. fl.). Derimod fremkommer en anden stor Gruppe af Redskaber fra vore Gravkamre i dobbelt Skikkelse, dels nemlig blot som hugne, og dels som «slebne»; forsaavidt de have været i Brug som egentligt Ægværktøj ere de ægslebne i det mindste, men oftest slebne over en større Del af deres Sideflader. Disse Former ligne vore Øxer, Mejsler og Kiler, og derfor have de faaet en Mængde Navne efter disse (Retmejsler, Hulmejsler, Tyk-, Fladmejsler, Bred-, Smalmejsler, Øxer med Bane, med Spidsnakke o. s. v.). Naar man altsaa uden videre betegner alle disse Redskaber og Vaaben fra Gravkamrene som karakteristiske for den «neolithiske, eller «slebne» Sten- eller Flintalder, maa man ikke glemme, at det ikkun er den ene Brøkdæl, i Antal næppe en Trediedel af Flintredskaberne, der haves i slebne Former, nemlig det egentlige Ægværktøj, og ikke de øvrige. Heller ikke maa det forbisés, at der endog i denne saakaldte «slebne Flints Tidsalder» findes en meget typisk Form af Gravkamre, Stenkisterne, i hvilke

der ved nøjere Undersøgelser af Indholdet slet ikke, eller ikkun undtagelsesvis, iblandt Gravgodset er fundet slebne Flintsager, fordi man hos de der begravede kun har nedlagt Vaaben, og ikke Værktøj af den Gruppe, der blev slebet, Æg-Værktøj.²

Ved denne Leilighed tør jeg ikke undlade i Forbigaaende at bringe et hertil nøje knyttet Forhold paany i vore Oldforskeres Erindring, da de selv oftere forglemme dets Betydning i Drøftelserne med deres indenlandske og udenlandske Kolleger. Inddelingen i Sten-, Brønce- og Jernalderen — denne den nordiske Oldforsknings første og vistnok bedste Frugt — er ingenlunde bygget paa det i Almindelighed anvendte Materiale men paa det til Ægværktøi, til skærende Instrumenter (Vaaben) anvendte Materiale, det Udstyr, hvorved Menneskets Haand bliver til det mægtige Redskab, som den har været og er imod hele Omgivelsen, baade Medmenneskene og Naturen.³

At der nu ikke ved en første Betragtning er nogen ret Lighed imellem den store Mængde af Kjøkkenmøddingernes og Gravkamrenes «Flintredskaber» af al Art, deri har jeg altid kunnet give Tvedelingens Forfægtere fuld Ret, nemlig efter min egen Opfattelse og Tydning af Kjøkkenmøddingernes som artsforskjellige fra Gravkamrenes; men jeg har paa det bestemteste maattet bestride Rigtigheden af den samme Sætning, forstaaet efter deres Opfattelse og Tydning af disse Gjenstande som artsidentiske med Gravkamrenes. For Øret lyder det rigtignok som om der var en god Lighed tilstede mellem Efterladenskaberne i de to Mindesmærker. Man tager jo ikke i Betænkning at stemple hver enkelt af Kjøkkenmøddingernes Former med en af de selvsamme almindelige Benævnelser, som man tillægger Gravkamrenes (altsaa Landser, Spyd, — Øxer, Mejsler o. s. v.) og saa under

disse paaduttede Navne at underlægge hver enkelt af den samme Anvendelse, hvortil dens Navnefælle iblandt Stenkamrenes er bleven benyttet eller menes benyttet. Idet man derpaa stiller slige ensbenævnte Skikkelser ligeover for hinanden — en titulær Øxe ligeover for en virkelig Øxe, et titulært Spydblade over for et virkelig — og da peger paa den store Forskjel imellem dem, mener man saa at have vist, hvor overordenlig langt Forfærdigerne og Brugere af den ene Klasse Redskaber og Vaaben maa have staaet over eller under dem, der forfærdigede og brugte den anden. Resultatet af Sammenstillingen af de virkelige og de titulære Redskaber og Vaaben blev naturligvis et dobbelt: Dyngedannernes Kultur blev ikke blot overordenlig forskjellig fra Gravbyggernes, saa at begge ikke kunde høre til én og samme Kulturperiode, men Forskjellen blev tillige saa stor og omfattende, at en uendelig lang Tid maatte antages at have hængaet, inden et Folk paa Dyngedannernes lave Standpunkt havde kunnet arbeide sig op paa Gravbyggernes Høidepunkt i Flintens Bearbejdelse til Redskaber og Vaaben. Derfor er der — hedder det ofte — i Tiden mellem de to Kulturtilstande et umaadeligt, «næsten gabende» Svælg.

Et gabende Svælg af Tid — en saakaldt «*Hiatus*» — imellem det palæolithiske og neolithiske Tidsrum, i det mindste for Europas, den os bedst bekendte Verdensdels Vedkommende, hævde virkeligen mange Palæologer og præhistoriske Archæologer samt de fleste Anthropologer. Blandt «*Hiatus*»-Hævderne findes mange af vor Videnskabs bedste Navne, men enkelte øjne dog ligesom et svagt og smalt Gangbræt over den umaadelige Tidskløft fra det Hinsides til denne Side, og en Planke af dette Gangbræts ene Ende synes dem bevaret i den i Danmarks Kjøkkenmøddinger aabenbarede Kultur. Ved Hjælp af et saadant Bræt ser f. Ex. Quatrefages Dyngedannerne ligesom strække Haanden tilbage til Frankrigs og Belgiens Drift- og Hulefolk, og for Professor K. Penka i Wien røber dette Bræt

Vejen, ad hvilken hans Ur-Arier ere komne hid til Norden og der naaede op til vore Dyngedanneres Kultur.⁴

Jeg nægter ikke, at jeg til en vis Grad sympathiserer med de Bestræbelser, som fra flere Sider udfoldes indenfor Videnskabens forskellige Omraader for, om muligt, at finde de Traade, som kunde sammenbinde vore faktiske, men endnu kun spredt staaende og yderst stykkevise Erkjendelser. I de her foreliggende Forsøg er det dog i mine Øjne meget uforsigtigt at ville føre den sammenbindende Traad ad et langt Gangbræt, som man ikke selv har været med til at lægge, eller hvis Fasthed man ikke selv har kunnet undersøge. At Gangbroen fra palæolithisk til neolithisk, naar den kun bæres af de Underlag, der ved dens ene Ende dannes af vore Kjøkkenmøddinger, som halv- eller hel-palæolithiske Mindesmærker, og ved dens anden Ende af Gravkamrene som helt neolithiske, efter min Mening kun er bygget af et skrøbeligt Materiale, og at dette ikke engang har faaet Tid til at sætte sig, hvorfor Broen synes mig løs i alle sine Sammenføjninger, vil vist ogsaa staae klart for andres Øjne, naar der nu i næste Afsnit optages et Syn over flere af Kjøkkenmøddingernes archæologiske Forhold. Disse Forhold vare jo — og det maa her gjentages — de eneste, der fra første Færd af, ved et vildledende Udseende, havde ført Tvedelingens Hævdere ind paa Forestillingen om Dyngedannernes palæolithiske Kultur, og derved igjen paa disses Henførelse til et Tidsrum, der gik langt forud for vore Gravbyggeres, paa et langt høiere Trin af Udviklingens Stige staaende neolithiske Kultur. Som det erindres, vare de archæologiske Forhold dernæst ogsaa de eneste Forhold, der bleve tilbage som sammenbindende hine tre ovenberørte Led af det palæolithiske Tidsrum, efterat man Skridt for Skridt med større eller mindre Ret havde seet bort fra disses geologiske og faunistiske Karakterer.

III.

Dyngedannernes Kulturforhold ligeoverfor den palæolithiske og neolithiske Stenalder, bedømte 1. efter deres Flintredskaber og deres Evne til at behandle Flinten; (flere Oldforskeres urigtige Bedømmelse af Flintarbejder og deres Forvexling af Form og Forarbejdelse m. m.);

2. efter deres Benredskaber og disses Forarbejdelse, og
3. efter deres Potte-Arbejder.

De Rester eller Spor af Dyngedannernes Kultur, som hidtil have mødt os ved en mangeaarig og næsten uafbrudt Undersøgelse af Kjøkkenmøddingerne og disses Indhold, blive altsaa nu paa de følgende Blade at betragte fra to Sider.

Fra et palæolithisk Tidsrums Synspunkt maa vi naturligvis søge at værdsætte dem med Øjet nærmest fæstet paa saadanne ligefremme Overensstemmelser, som flere toneangivende Oldforskere mene at have fundet mellem vore Dyngedanneres og Europas palæolithiske Stammers Efterladenskaber, navnlig hvad Formen og Forarbejdelsen af disse angaar. Skulde det ikke lykkes os at komme til fulde Overensstemmelser imellem dem, maa vor Opmærksomhed i hvert Fald rettes imod de Tilnærmelser til hinanden, som muligvis begge Grupper, hver fra sin Side, kunde frembyde.

Ville vi derimod tage Standpunktet for vore Betragtninger indenfor et neolithisk Tidsrum og navnlig gaa ud fra de velbekjendte Former af høgne og slebne Vaaben og Redskaber, som saa talrige komme frem af vore store Gravkamre fra dette Tidsrum, da ligger det i Sagens Natur, at den særlige Opgave for vore Betragtninger i Grunden maa blive den modsatte. Efter Evne maa vi da stræbe efter rigtigheden at bedømme Værdien af de mange afvigende Forhold, som den samme Gruppe af Forskere har paapeget, eller endog mener at have paavist imellem hine ægte neolithiske Efterladenskaber og dem af en tilsvarende Anvendelse fra vore Affaldsdynger; i det hele altsaa at skærpe Øjet for Mangelen af Overensstemmelser imellem dem.

Paa disse Uoverensstemmelser — de maa nu ved nøjere Betragtning og Vurdering befindes at være virkelige eller kun tilsyneladende — er det jo i alt Fald, at flere af Nordens Oldforskere, med min Medarbejder og Ven, afd. Prof. Worsaae i Spidsen, og efter dem atter flere Archæologer udenfor Norden, særlig beraabte sig og endnu beraabe sig, naar de dybt ned-sætte Dyngedannernes Kulturtrin i Forhold til Gravbyggernes. Paa denne Forskjel er det da atter, at de fjerne vore Bærere af disse to Kulturer saa overordenlig langt fra hinanden i Tiden.

Under Udførelsen af hver af disse Bedømmelser maa vi uundgaaeligen passere visse Strækninger af en Fælles-Vej, der frembyde et sandt Uføre og paa sine Steder saa store Hindringer, at man ikke kan naa frem, uden først at have ud-jevnet dem. Paa hvert af disse Punkter maa vi følgelig standse en kort Stund for nøje at se os for og skjelne mellem de virkelige og indbildte Vanskeligheder og faa begge Forhold fuldt opklarede. Kun ved denne Fremgangsmaade kunne vi vente at gjøre Vejen saa ryddelig og farbar, at den ikke inden lang Tid igjen bliver spærret af de samme Forhindringer, enten saa disse paa ny blive lagte i Vejsporet af Fejltagelse eller blot af Uagtsomhed, eller voxe op af jevnlig henkastede Misforstaaelser.

Mere end den med disse Ord givne Antydning behøver vist Læseren ikke, for at være tilstrækkelig forberedt paa, at han i dette Afsnit neppe kan undgaa at støde paa Udtalelser, som i Medfør af de nævnte Forhold baade i bestemte, og nu og da vistnok ogsaa i noget misbilligende Udtryk imødegaa de Meninger og Fremstillinger, som efter min Opfattelse ikke alene ere uvidenskabelige, men i Aartier have været til Hinder for en fyldigere Uddannelse af vor archæologiske Viden. Med Udtrykket «fyldigere» mener jeg naturligvis ikke denne Videns blotte Væxt, eller Forøgelsen af dens Enkeltheder, men dens

Tiltagen i indre Styrke og Klarhed, det den i lang Tid har trængt til. Jeg deler aldeles den af vort Selskabs Medlem, *Sir John Lubbock* udtalte Anskuelse, at for en ung eller endnu i sin Vorden staaende Videnskab, som den præhistoriske Archæologi er, kommer det ikke an paa, at dens enkelte Kjendsgjæringer forøges i Antal, men Vægten maa lægges paa Maaden, hvorpaa og Methoden, hvorefter disse ere erhvervede og de derpaa opstillede Sætninger ere blevne byggede. Deri alene er dens sande Styrke, og i denne vor Videnskabs Tarv søge ogsaa mine Udtalelser her deres Berettigelse. Jeg føler mig overbevist om, at Læseren, naar han støder paa dem, beredvilligen skal indrømme, at de kun ere rettede imod bestemte Iagttagelser og Undersøgelser af Forhold, som efter min Opfattelse vare overfladisk anstillede, eller imod bestemte Slutningsmaader, som jeg maatte anse for uvidenskabelige og derfor i mine Øjne heller ikke i Videnskaben tilladelige. Aldrig vil han finde dem rettede imod selve Personerne eller nogen af den Kreds af Forskere, der havde fremsat eller senere hævdet de i mine Øjne for Videnskaben saa mislige Paastande eller Sætninger. Netop i disse Oldgranskere eller præhistoriske Archæologer, der ere Bærere af de af mig angrebne Meninger, ser ogsaa jeg ikke alene Forskere og Forfattere, der med bedste Ret nyde stor Anseelse indenfor deres Kreds, men ogsaa Mænd, med hvem jeg, uagtet stor Uoverensstemmelse imellem os i flere videnskabelige Spørgsmaal, igjennem lange Tider og paa mange Maader har staaet og endnu haaber at kunne staa i meget venskabelige Berøringer.

Vi begive os nu ud paa de to Bedømmelsesretningers før nævnte Fælles-Vejstykke, og møde da strax en os standsende Forhindring i en Dyrge af grove Misforstaaelser, der ligger til Grund for den efter min Mening saa skjæve Opfattelse, som en Mængde Oldforskere igjennem næsten tre Aartier have villet hævde om vore Dyngedanneres lave Udviklingstrin i teknisk

Henseende, hvad enten de kun umiddelbart have bedømt dem saaledes alene efter Beskaffenheden af deres, i Dyngerne efterladte Redskaber, eller de tillige have anstillet en Sammenligning mellem saadanne og dem, som Europas palæolithiske Folk andensteds havde efterladt sig.

I Forbigaaende tror jeg ikke at burde lade ubemærket, at de Misforstaaelser, jeg her bringer paa Omtale, kunne siges paa en vis Maade at være af en dobbelt Natur; dels nemlig ere de ifølge det større Omfang, som enkelte af dem have, af en mere omfattende Art, og dels ere de af en mere begrænset Art, forsaavidt andre af dem kun forekomme indenfor et meget snevrere Omraade. Det vilde dog være en Misforstaaelse, om man antog, at disse sidste derfor vare mere uskyldige end de første; begge have for Videnskabens Fremgang i Grunden været lige hindrende, da de altid findes at have understøttet hinandens Virkninger. I Forening have de i lang Tid bidraget til at give et væsentligt Afsnit af den præhistoriske Videnskab en egen Iklædning og under denne et eget Indhold.

Det ligger mig nærmest — og ved Yttringerne i det foregaaende Afsnit er dette ogsaa allerede ligesom bleven indledet — at maatte først betone en Misforstaaelse af den almindeligere eller mere omfattende Art. Jeg sigter herved til den foran nævnte, gængse Karakteristik af de palæolithiske Folkestammer i Europa som Mennesker, der kun havde «raa», «særdeles raa» o. s. v. Redskaber, men heller ikke godt kunde besidde andre, da de forskjellige Folkefærd fra dette Tidsrum i det hele mentes at savne Indsigt og Dygtighed til at behandle Flinten rigtigheden, eller give denne de Former, som Folkefærd fra en senere Tid formaaede. Hvad der imidlertid skulde være det egentlig betegnende for denne i Redskaberne fra hin Tid aabenbarede «Raahed», synes aldrig at være kommet ret frem. Mig forekommer det endogsaa, at Anvendelsen af de oftnævnte Ord f. Ex. paa den palæolithiske Tids

formentlig allerældste og derfor som de mest primitive ansete «Redskaber», «Vaaben» o. s. v. — nemlig «*the flint-implements*» fra Englands «River-Drift» og de noksom bekjendte «Øxer» eller «*haches*» o. s. v., der i tusindvis ere blevne udgravede af Somme-Dalens Flodgrus, fornemlig ved St. Acheul, Abbeville o. fl. St. — egentlig ikke havde sin Grund i, at man paa disse Redskaber troede at se en mere mangelfuld Bearbejdelse af Flinten. Snarere fremkaldtes Benævnelsen uvilkaarligen ved Gjenstandenes Størrelse og Form. I disse Forhold saa man formentligen et Udtryk for Plumphed lige over for visse Redskaber fra en anden Tid, med hvilke man, rigtignok kun efter et løseligt Skjøn, sammenstillede dem, i det man mente, at de rimeligvis havde haft samme Betydning eller tjent til samme Formaal.

Men hvor megen Vægt man tør lægge paa det berettigede i en saadan Sammenstilling, vil en ædruelig og ærlig Archæologi snart lære at bedømme, naar man sér de aldeles uensartede (*heterogene*) Formaal, til hvilke dette «*implement*», denne «*hache*», menes at have tjent, eller i alt Fald at have kunnet tjene. Det har saa godt som tjent til alle Formaal; det har, som flere af de dygtigste Forskere have ytret, i Grunden været «Drift»-folkernes eneste Redskab: deres «Øxe» og «Kølle», deres «Haandvaaben» og «Kastevaaben», deres «Landse»- og «Harpunblad», deres «Jordhakke» og «Fiskeredskab» o. s. fr.

Lige over for en saadan alsidig Anvendelighed af et og samme Redskab maa det erindres, at selv hos Folkefærd paa saakaldte lavere Udviklingstrin pleje vi til slige forskjellige Øjemed at finde Sæt af Redskaber med en ikke ringe Forskjel i Tildannelse og Form. Spørgsmaalet bliver derfor allerførst: med hvilke Former af Redskaber til disse forskellige Formaal hos Folkestammer paa andre Kulturtrin er det nu, at «*St.-Acheul-Øxen*» eller *the drift-implement* er bleven sammenlignet og da viste sig at være i Formen enten raa eller endog meget raa? Hvorledes har man søgt — saaledes

spørger man dernæst — at sikre sig, at man, i det mindste efter en rimelig Antagelse, sammenlignede Øxeform med Øxeform indenfor disse forskellige Kulturer, og ikke med Kølle- eller Landseform, eller lignende?

Blot efter en vis Lighed i Formen, uden nogen som helst Understøttelse af andre Forhold, at ville rask væk, og derfor planløst og vilkaarligen, anstille Sammenligninger snart med dette, snart med hint Redskab fra en anden Kulturperiode, i hvilken maaske et saadant Redskabs Anvendelsesmaade kan synes nogenlunde forstaaelig, forbliver uden egenlig brugbart Resultat for Videnskaben, saa længe som dets formentlige Brug ikke godtgjøres eller i det mindste bestyrkes ved nogenlunde tydelige og sikre Spor af just denne Anvendelsesmaade, efterladte paa selve Redskabet som Følger af dettes langvarige Brug. Saaledes er det jo heldigvis Tilfældet med flere af vore neolithiske Flint-Redskaber fra Gravkamrene — og det baade af de blot hugne og de slebne — hvilket jeg for mange Aar siden paa en stor Række af forskellige Flintredskaber har paavist i et Foredrag i det kgl. Oldskrifts-Selskabs Møde d. 14. April 1866.

Slige paa selve Redskaberne, naar disse have været tilstrækkelig længe i Brug, efterladte Spor af Anvendelsen vise sig fornemlig paa to Maader, dels som Gnid- og Slidmærker af de forskellige Indfatninger, Greb, Haandtag, Skafte o. s. v., hvilke Redskabet har havt og hvorved dets Brug har været betinget, dels som Mærker af den meget forskellige Indvirkning paa «Æggen», som Redskabets Anvendelse imod Legemer af ulige Beskaffenhed, eller i ulige Retninger have fremkaldt.⁵

Ved at paaagte disse ydre Vidnesbyrd om den stedfundne Brug af Redskabet have vi allerede længe været i Stand til baade 1) at skille Redskaber fra hinanden, som man efter Formen alene havde tillagt samme Anvendelse, og 2) om-

vendt at kunne vise andre Former, der vare betragtede som forskellige, ind under væsenlig samme Anvendelse, og endeligen 3) for atter andre med Bestemthed at kunne hævde en Brug, der var helt forskjellig fra den, man sædvanligvis efter Formen alene havde tillagt dem. Dette sidste Led af denne Udtalelse gjælder f. Ex. om de lange Flint-Halvmaaner, der vare kaldte og ansete for «Krumknive», eller, da den ene Rand i Reglen er tandet, for «Sav». Disse for vor Stenalder-Kultur meget karakteristiske Redskaber vise os paa den tydeligste Maade, man kan ønske det, ved sine Gnid- og Slid-Mærker, at den Rand, man kaldte «Krumknivens» Æg, altid omfattedes af et Greb eller sad i en Indfatning, og at den savtandede Rand paa den formentlige «Sav» aldrig under Brugen bevægedes frem og tilbage i Retning med Savtandslinien, som det sig hør og bør en rigtig Sav. Men omvendt, tværs over denne Rand, blev enten Gjenstanden, imod hvilket Redskabet anvendtes og som viser sig at have været meget bøjelig (f. Ex. som Skind og Huder) bevæget imod selve Redskabet, eller dette imod denne. Det kan følgelig heller ikke have været en «Sav», men maa betragtes som et Skindberednings-Redskab, eller som det efter det ældre nordiske Sprog og dets Dialekter vel vilde kaldes: en «Skindbraake». Men samtidig vise Mærkerne paa andre af Flint-Halvmaanerne, f. Ex. de smaa og kortere, at de havde en derfra forskjellig Anvendelse, og atter derfra forskjellig maa Anvendelsesmaaden af de meget skjæve og tynde Flint-halvmaaner være.⁵

De to andre Led af min ovenstaaende Udtalelse gjælde derimod de Grupper af smukt forarbejdede Flint-Redskaber med sleben Æg, som man, efter Formen alene, i Reglen benævner med Fælles-Navnet «Flint-Øxer», de noget mindre af dem sædvanligvis som «Flint-Mejsler»; efter Æg-Liniens Løb kalder man en Gruppe af dem Ret- og en anden Hul-Mejsler (-Øxer, -Kiler) og efter Figuren af deres oftest firesidede Tvergjennemsnit, eller deres Bredde i Forhold til deres Tyk-

kelse, en Gruppe af dem Tyk- og en anden Flad-Mejlsler (-Øxer, -Kiler). Men de Slid- og Gnid-Mærker, som en fastere og haardere, eller en blødere og bøjeligere Skæftning (eller Haandtag) har under et langvarigt Brug efterladt paa deres Overflade, vise umiskjendelig, at en Gruppering af disse Redskaber efter Anvendelsen — og det er dog denne, der bestemmer Redskabets Natur og Klasse! — bliver meget forskjellig fra den, man har givet dem eller tiltænkt dem alene efter Formen.

Der kan, naar man følger Mærkerne og har nogen, selv om det kun er en tarvelig Forstand paa Redskaber og deres Anvendelse, ikke blive Tvivl om, at Tyk-Mejslerne (enten de saa ere Ret-Mejlsler eller Hul-Mejlsler) have haft samme Art af Skæftning (Skaft, Haandtag, Indfatning) og denne stillet paa samme Maade til selve Redskabet, samt at begge ere blevne anvendte til samme Brug og imod samme Materiale. Paa sin Vis gjælder det ogsaa om Flad-Mejslerne (enten de ere Ret-Mejlsler eller Hul-Mejlsler), at begge Former have haft en fælles Skæftning, og denne stillet i samme Retning til selve Redskabet — men af et haardere og fastere Materiale end Tyk-Mejslernes — og at dømme efter de indslidte Mærker af Skæftning og Indfatning været anvendte til et ganske andet Brug end Tyk-Mejslerne. Baade paa Tyk- og Flad-Mejslerne har der væsenligen været anvendt Tryk, Haandtryk, fra oven eller fra oven og bagfra, paa det nærmeste som de Tryk, vi anvende paa «Stemmejernet» eller paa «Høvlen». Ved deres Hoved-Anvendelse kan der ikke have været anvendt Slag fra oven, saaledes som den egentlige Mejsel altid fordrer det — og med Urette bære de altsaa «Mejsel»-Navnet! — eller saaledes som vi anvende «Stemmejernet», naar det bruges som saakaldt «Huggejern». Men i deres Hovedanvendelse have de endnu mindre været beregnede paa at give Hug, som dem vore Øxer frembringe ved den forenede Virkning af Armenes Svingkraft og Skaftets Anbringelse i lodret Vinkel imod Redskabet, eller i en horizontal Retning ud fra dette. Af en

Skæftning som vore forskellige Øxers (man kalde dem Ret-Øxer eller Tvær-Øxer, Skar-Øxer eller lign.) have vore øxe- eller mejsellignende Flintredskaber, med de ovenomtalte tydelige Mærker af Anvendelses-Maaden, hidtil ikke vist os noget tydeligt Spor. Det er altsaa ogsaa med Urette, at de bære Navn af «Øxer»! Derfor er det naturligt her at minde om, at den Form af de slebne og større «Flintøxer», som afdøde Kh. Sehested skæftede som «Skovøxer» og hvormed han fældede Granstammerne, hvoraf han opbyggede det nu jo berømte Bjælkehus eller Stokbygningen paa Broholm, heller ikke viser samme Mærker af Skaftgnid eller -slid, som de to nævnte Grupper. Alligevel er det paa den ene Side netop hine to Former, som de Archæologer, der mest give Tonen an, — rigtignok ikke i Undersøgelserne — synes oftest at have havt for Øje som typiske Øxeformer, naar de sammenlignede Stenalderens med nyere Kulturtilstandes Øxer, og paa den anden Side ere de tillige de hyppigste Repræsentanter for de slebne Redskaber fra vore store Stenkamre, maaske i Antal de $\frac{3}{5}$ af disse. —

Men saa vigtige og heldige slige Mærker ere som Midler til en sikkrere Opfattelse af Stenalderens Kultur igjennem dens Redskaber og disses Anvendelse, saa døvt er dog manges Oldforskere Øre for dem, naar de med Ord fremsættes, og saa sløvt er sammes Øje for dem, naar de paapeges eller Redskabet selv uvilkaarligen, under dets daglige Behandling for at stilles paa behørig Hylde i et Museum, af sig selv frembyder dem.

Saa længe det mangler paa alle tydelige Mærker af et Redskabs bestemte Anvendelsesmaade, bliver ogsaa al Sammenligning mellem Former, der tilsyneladende meget ligne hinanden, uden alt Hold, endog — hvad de ovenfor givne Exempler jo tilfulde vise — om Redskaberne tilhøre en og samme Kultur,

endsige da, naar de hidrøre fra flere forskjellige Kulturer. Og uden Hold staar derfor, indtil vejledende Mærker paavises, den hele Skare af Tydninger, man saa beredvilligen har villet tillægge *St. Acheul-Øxerne* eller «*the drift-implements*». Den ejendommelig begrænsede Forekomst, som disse Redskaber vise — og paa den anden Side deres pletvise Fremkomst i Hundræder, ja Tusinder netop fra de Grus- og Sandlag, der danne Begrænsnings-Væggene om større Flodlejer — har ikke en Gang formaaet at holde den menneskelige Tankegang indenfor nogenlunde naturlige Retninger i dens løse Tolkning af Redskabernes mulige Anvendelse. Man kan derfor sige, at det er med lige ringe Ret og med lige stor Uret at de ere blevne tolkede som det ene eller det andet.⁶

Til en af de talrige Anvendelser, der ere blevne tillagte «*drift-implements*», nemlig til den, at de vare blevne brugte som virkelige Øxer, det vil sige som Øxer til de Brug, hvortil vi i Reglen anvende dette Redskab, maa vi endnu i dette Afsnit vende tilbage, eftersom et af vore Dyngedanneres Flint-Redskaber af flere Archæologer er saa bestemt stillet ved Siden af disse engelske og franske «*implements*» og «*haches*» just som Øxe.

Men naar nu — i Medfør af hele den foranstaaende Fremstilling — Tillægsordet «*raat*» med de forskjellige brugte Forstærkelser af dette Udtryk, som vi saa ofte møde hos vore nordiske Oldforskere, maa hævdes at være en — hidtil i det mindste, og i alt Fald indtil en begrundet Tydning af disse Redskabers Anvendelse bliver givet — aldeles urigtig Betegnelse for Englands og Frankrigs palæolithiske Redskaber, hvad deres Form angaar, saa er det endnu mere uberettiget, naar disse Udtryk anvendes om selve Forarbejdelsen og antydende et Ubekjendskab med Flintens rette Behandling. Derom er det jo for enhver, der medbringer den rette Forstaaelse

af slige Forhold — og denne er det billigt at forudsætte hos en Kulturgransker — saare let at overbevise sig. Hvad enten man kaster Øjet paa de ypperlige Gjengivelser af de fladmuslede Flintslag paa Redskabernes Overflade, der med saa stor Naturofskab bydes os i flere fortrinlige Værker over disse «Redskaber», «Vaaben», eller man — hvad der er endnu bedre — betragter selve disse Gjenstande i vore offentlige eller private Samlinger — i hvilke «Øxerne» fra St. Acheul og Abbeville ikke just ere sjeldne — vil man snart finde, at de røbe hos disses Forfærdigere en betydelig Evne til at forme Flinten og en stor Behændighed i Anbringelsen af de enkelte Tryk og Slag, hvormed «Redskabet» har faaet sin symmetriske, meget ofte elegante Form. Mændene fra vor neolithiske Tid vilde vist fuldt ud godkjende et saa vel udført Stykke Arbejde.

Det synes altsaa, efter mit Skjøn, nærmest at være ved Misforstaaelse og idelig Misbrug af Udtryk, der vare anvendte i en ganske anden Mening, naar den ene efter den anden benævner Flint-Bearbejdelsen i en palæolithisk Tid som i det hele meget ufuldkommen og ubehændig, og altsaa ogsaa nærmest efter en blot tilvant Floskel — thi det er jo kun til den blotte Ordlyd, de have holdt sig, — værdsætter Kulturtilstanden og maaler Tids-Afstanden.

Skjøndt ofte nok advarede om Misforstaaelsen, have dog Oldgranskerne ikke villet høre Advarslen og ere vedblevne med deres gamle Talemaader. Selv fra den som Naturforsker og Oldgransker lige højt staaende Autoritet, *Sir John Lubbock*, der indførte Betegnelserne «palæolithisk» og «neolithisk» for de to Tidsrum, hvorom Talen her er, har Advarslen om denne Misforstaaelse af de jævnlig brugte Udtryk lydt tydelig nok. Saaledes f. Ex. i hans «preface or introduction» til Oversættelsen af Sv. Nilsson's *Urindvaanere*, hvor det hedder: «It is an error to suppose, that the rudest flint-implements are

necessarily the oldest. *The palæolithic Implements show admirable workmanship.* Moreover, every flint is rude at first»¹ etc. Og med Rette raillerende baade over den «Raahed», man vil se i *St. Acheul-Oxerne*, og over den Tidsfølge, Mortillet opstiller paa Flint-Bearbejdelsen og som Archæologerne blindt hen og skarevis optage, siger en ædruelig, med Europas ældste Kulturforhold godt kjendt Geolog og Archæolog, Grev Gunacker Wurmbrand, Steiermarcks nuværende Guvernør: «Man hat versucht, durch die Formen (des Feuersteins) Altersclassificationen festzustellen¹), und hat merkwürdigerweise die bei St. Acheul gefundenen, schön zugeschlagenen mandelförmigen Feuersteinbeile für älter zu halten versucht, als jene von Moustier, die nur auf einer Seite behauen und auf der anderen flach sind. Die einfachsten drei-eckigen Längssplitter» (hvorom Talen strax nedenfor bliver) «sind einer noch jüngeren Periode, der von Madejaine, zugeschrieben worden» o. s. fr. (Die Anwesenheit des Menschen zur Zeit des Lössbildung. Denkschriften d. Kais. Akad. d. Wissensch. Wien. XXXIX Bd. II Abth. 1879. S. 175—6.) Af lignende Betragtninger og sunde Udtalelser om «Drift-Flintens» gode Bearbejdelse have vi flere, men lige meget hjælpe de paa visse Archæologers Forblindelse og tankeløse Gjentagelse af disse Redskabers «primitive» Raahed.

Som en Slags Modsætning til den store Misforstaaelse, der laa i den paastaaede almindeligere Mangel paa Evne til at behandle Flinten, skal jeg nu gaa over til her at fremhæve en lignende Misforstaaelse af den mere specielle Art, men som dog har havt og har en vidtrækkende Betydning.

En langt større Mangel paa virkeligt Kjendskab til Flintens Natur og Behandling, end den, der ligger til Grund for Paa-

---

¹) Linierne med spærret Skrift fremhævede af J. Stp.

standen om, at de, der forarbejdede og brugte «Flodgrusets» eller «Driftens» palæolithiske Redskaber (eller Vaaben) ikke havde forstaaet at behandle og forme Flinten, røbe nemlig de præhistoriske Archæologer, der bruge de os saa ofte mødende, men vildledende Udtalelser om den store Lethed, hvormed Flinten afgiver sine meget lange «Flintspaan» eller lader sig udarbejde til hine smukke «Langflækker», «Knivflækker» o. s. v., hvoraf igjen paa anden Haand saa mange andre mindre og finere Redskaber udformedes. Slige uoverlagte Talemaader kunne ikke andet end borteliminere de væsenligste Træk i mange Flintredskabers Fabrikation og med dem den bedste Maalestok for den i Flintens Behandling erhvervede Behændighed og Øvelse.

Den overfladiske Kundskab til Flintens Natur og til dens Bearbejdelse, som hine Archæologer nu, et Kvart-Aarhundrede igjennem, ufortrødent have lagt for Dagen, bringer mig til at omtale Sagen paa ny, men i Korthed, og for Bestemtheds Skyld dertil at knytte et Par Spørgsmaal til sindig Overvejelse.

Disse ærede Studiefæller paa den nordiske Archæologis og Anthropologis Omraade ville visselig ikke have nogen Betænkelse ved at indrømme mig, at Bedømmelsen af den Evne og Færdighed, som vore Urfolk have lagt for Dagen ved Bearbejdelsen af Flinten til Vaaben og Redskaber, og navnlig ved de lange Flintflækkers eller Knivflækkers Afslagning fra Flintblokkene, ikke kan støtte sig til en mere berettiget og naturlig Maalestok end den, Fabrikationen af de formbestemte «Bøssestene» eller «Bøssesflinte» have afgivet. Tilslagningen i det store af disse gaar omtrent tilbage til de mindre Ildvaabens Indførelse i Europas staaende Hære og giver os just et nær liggende Sammenlignings-Middel, da hver af disse «regelmæssige», i Handelen under Navnet «køgte Stene» gaaende «Bøssestene» dannedes af et «Tverstykke» af en «Langflække». I Forhold til dens egen

Længde blev denne overhugget i 2, 3, 4 saadanne Tverstykker. Som nødvendig Forudsætning for Tilvirkningen af brugbare Bøsestene have vi altsaa altid regelmæssige Langflækker og netop saadanne, der indtil Forvexling findes at ligne vore Urindvaaneres og i de mindste Enkeltheder vise sig slagne efter samme Fremgangs-Maade, som disse, hvorfor ogsaa vore Urindvaaneres «Flintkjærner» (*nuclei*) — Efterladenskaber eller Rester efter Flækkernes Afslagning — aldeles gjentage sig paa de nævnte Fabrikationssteder.

Om nu endog ethvert Land, paa Grund af det militære Hensyn til indbyrdes rivaliserende Krigsmagter, i lang Tid søgte at hemmeligholde baade den Fremgangsmaade, der fulgtes ved Fabrikationen af dette vigtige Materiale, og Beliggenheden af de Flint-Masser, der benyttedes dertil, saa fremkom der dog gode og indgaaende Fremstillinger af alle disse Forhold, navnlig i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og disse hidrørte fra Tidens dygtigste og i Sagen, efter nøje Undersøgelser, mest erfarne Mænd. Til disse Skildringer af en Dolomieu for Frankrigs Vedkommende, Ployer for Tyrols og Hacquet især for Galliziens m. fl. Egenes, ikke alene henviste jeg i mit første Indlæg imod Professor W.'s Paastand om, at slige Langflækker øjensynlig med Lethed og Hurtighed vare blevne slagne af Flintblokken og vare «yderst simple baade i Form og Forarbejdning» (W. l. c. S. 260), men jeg anførte tillige sammesteds i disse Undersøgeres egne Udtryk de fra alle Landene enstemmige Vidnesbyrd om, at det kun var de allerbedste Arbejdere med det sikreste Øje og den sikreste og mest øvede Haand, der kunde levere saadanne. Den fulde Betydning af disse Fordringer til Øjets og Haandens Sikkerhed og til den stærke og uafbrudte Øvelse forstaas først, naar man tillige erindrer, at Talen er om Arbejdere, som Generation efter Generation i slige, oftest med militære Kordons omgivne og fra Statens Side særlig begunstigede Kommuner, udøvede Bøsestens-Tilvirkningen og saa at sige udelukkende kun

denne, og at enhver af Befolkningen fra Barnsbøen af indlærtes i Arbejdet.

Jeg vil hverken trætte Læseren eller mig selv med her at optrykke, hvad jeg allerede for et Kvart-Aarhundrede siden udførligere fremstillede (Vid. Selsk. Overs. f. 1861. S. 337—39) og som ogsaa i Mellemtiden fra flere andre Sider, som det nedenfor vil ses, er bleven gjentaget, men simpelthen henviser til de anførte Blade, og dertil knytte følgende alvorlige, men velmente Spørgsmaal til en — saa synes det mig — i Echo hinanden gjengivende Gruppe af Oldforskere:

Naar det nu af Vidnesbyrdene fra hine Lande ses, hvorledes Langflækkernes Simpelhed og Enkelthed i Form af Oldforskere og præhistoriske Archæologer mistydes som Udtryk for Lethed i Frembringelse og Forarbejdelse — idet Betingelsen overses, at man i Forvejen maa være fuldstændig Herre over Stoffet og Mester i dets Behandling! —

Naar fremdeles det samme erfares af de historiske Oplysninger om den samtidige Bøsseflint-Fabrikation i England, hvilke *Mr. Edw. T. Stevens* benyttede til sit bekjendte store Arbejde: *Flint chips, a guide to prehistoric archaeology*, London 1870, p. 579 flg., og hvormed nu bør sammenholdes, hvad der om Flintbearbejdelsen efter egne Undersøgelser senere findes fremstillet hos *Dr. John Evans* i «Ancient Stone-Implements of Great Britain» 1872; —

Naar endeligen til disse Beretninger føjes Udtalelserne i *Sir John Lubbocks* klassiske af alle benyttede Værk «Prehistoric Times», i hvilket det, Udgave efter Udgave, betones «there is also much weight in Prof. Steenstrup's argument derived from the flint flakes, and he has not at all exagge-

rated the skill shown in their manufacture» (S. 252. 4th edit. 1878), og det erindres, at dette, lige saa lidt som de ovenstaaende Bedømmelser, beroer paa et blot personligt Skjøn, men paa Studie og Erfaring, efter at *Sir John* fra Ende til anden havde fulgt hele Manipulationsrækken ved Bøssestens-Tilslagningen hos en da endnu i Landsbyen Meune i Dept. l'Indre tilbageværende Fabrikant. Paa dette Besøg i Meune i 1865, havde jeg den Ære at ledsage denne fremstaaende Archæolog, og fra dette erindrer jeg, at i den eneste Familie, der da udelukkende beskjæftigede sig med Fabrikationen, var det kun dennes ældste og da allerede meget gamle Medlem, der paa en tilfredsstillende Maade kunde afslaa Langflækkerne; Børnene og de andre Medlemmer af Familien kunde derimod besørge den smukke Tilslagning paa selve Bøsseflintens Sider og Rande, hvilket gaar saa let for sig; —

Naar alt dette længe og uimodsagt har været fremstillet saaledes,

Hvori ligger da Berettigelsen for disse mange Archæologer til overalt at fremsætte det stik modsatte? og dette uden at værdige de anførte og lignende Erfaringer nogen som helst Opmærksomhed!

Vi andre have en Tid lang selv givet os herpaa det Svar: «I Førstningen vistnok kun i Ukyndighed eller Mangel paa Forstand paa alt Flintarbejde og i et vilkaarligt Skjøn». Senere hen, igjennem det Kvart-Aarhundrede, da Belæring om de virkelige Forhold fra flere Sider tilflød dem, stod det mere for os, som om der var en stadig Uvillie imod al Belæring, og at man uvilkaarligt fulgte Systemet: «*sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas*»!

Skal dette da virkelig forstaas saaledes? Herpaa skyldes os et tydeligt Svar!

Maa det ikke se underligt ud for os, at visse Archæologer virkeligen ville hævde sig Retten til at gradere Stenalderens Kulturstadier efter forefundne Flintredskaber og disses Bearbejdelse, samt til herpaa at ordne Kulturstadiernes indbyrdes Tidsfølge, men *NB.* forud betinge sig væsentlige Undtagelser og netop for de vigtige Flintformer, hvorom her er Talen, «de lange Flintflækker», «Knivflækkerne» og de dermed uadskillelig forbundne «Flintkjærner»? Iblandt flere hinanden lignende Udtalelser, hidsætter jeg kun som Exempel og til Forstaaelse en af Dr. O. Montelius (Sveriges Forntid. I. Stenalderen. S. 43, hvor Talen er om Beviserne for Stenalderens Deling i en ældre og yngre): «Vid undersökningen om tillvaron af en äldre och en yngre stenålder i Norden får man icke glömma, att det finnes, och måste finnes, några enkla former, som förekommit under *hela* stenåldern. Sådana äro t. ex. de s. k. flintspånorna, flintkärnorna och runda skraporna (fig. 2. 3. och 69 i Atl.)». Men, hvor disse forekomme, eller — for at blive i M.'s antydede Tankegang — nødvendigvis maatte («måste»!) forekomme, forekomme de imidlertid i Kraft af vedkommende Folkestammes praktiske Dygtighed og Indøvetthed, og til Trods for de Vanskeligheder, som Tilvirkningen af disse simple («enkla») Former netop frembyde.

Gyldigheden af denne Udtalelse skal visselig ikke blive underkendt, fordi en nyskabt Domstol, som Inspektør, Dr. Sophus Müller har oprettet ved sine saakaldte «*ex-voto-Fund*», lader vore Langflækker optræde ikke som Maalestok for teknisk Færdighed, men for moralsk Slethed hos Urindvaanerne, der (efter S. M.'s Mening) ofrede saadanne værdiløse Gjenstande til Guddommene og derved søgte at narre disse. «Den Pris, som Flintflækker stode i, lader sig beregne efter, at de bleve tildannede med et Par Slag», hedder det i N. O. S. Aarvog 1886, S. 242. Efter en mig foreliggende Priskurant⁷ var Prisen rigtignok en ganske anden; men her skal jeg

indskrænke mig til at indrømme, at en Mistanke om «*pia fraus*» maaske ikke er aldeles uden Grund — dog ikke imod Stenalder-Manden!

Saa langt som regelmæssig Afslagning af store og gode Langflækker gaar tilbage i Tiden, saa langt gaar ogsaa Menneskets Evne til at forme Flinten i de Skikkelser, der til dets Formaal fandtes mest passende for Redskaberne, derom kan man ikke tvivle.

Da vore Dyngedannere have i alle Kjøkkenmøddingerne efterladt sig saadanne Langflækker, eller Redskaber omdannede af disse, snart færre og snart flere, men ofte i stort Antal og vel afslagne, have de derved tydeligen vist, at deres Evne til at behandle Flinten var gennemgaaende udbredt hos dem alle. Men samtidig afgiver rigtignok Langflækkernes Forekomst i Dyngerne uden tilhørende «Flintkjærner»^s — thi neppe en eneste af disse Rester fra Tilvirkningen har jeg hidtil selv fundet i de talrige Kjøkkenmøddinger, eller sét med Sikkerhed angivet fra dem — et aldeles utvetydigt Vidnesbyrd om, at de ikke ere blevne tilvirkede under disse Folks Tilhold ved Dyngpladserne, og saaledes røbe Dyngedannernes «*alibi*» eller Tilhold andensteds til bestemte, kortere eller længere Tider af Aaret eller Maanederne!

Enhver, der er lidt mere fortrolig med Drøftelserne i de forskjellige Lande af Stenalderen og af dens Inddeling i flere Tidsrum, vil have erfaret, hvilke Forstyrrelser i alle Bevisførelsers Gang, der fremkaldes ved to op af Grunden stikkende Vanskeligheder, som de saa gængse Anskuelser om Raaheden af «Drift-Implements» og den saare lette Tilvirkning af Langflækkerne idelig lægge i Vejen. Disse maatte altsaa først belyses, og saa vidt mulig ryddes til Side.

Dermed forlade vi nu, hvad jeg foran kaldte «det fælles Vejstykke», og bøje ind paa de særlige Veje, der føre dels til «palæolithiske», dels til «neolithiske» Udsigtpunkter! Fra hvert af disse bliver da naturligvis først at betragte de to Flintredskaber, der, hvert paa sin Vis, have tjent som Piller for Tvedelingen, de Dyngedannerne paaduttede to Former af Øxer: de «elliptiske», som de hyppigst nævnes, og de saakaldte «triangulære».

(Fortsættes i et følgende Hæfte af Oversigterne.)
